

*Пуш О. М.,
асистент кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила*

*Гасюк Н. В.,
доцент кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила*

КОНЦЕПТ *LIFE* В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню англomовних афоризмів та афористичних висловлювань як домінуючих засобів вербалізації феномена *LIFE* в англomовній картині світу. У статті проводиться когнітивно-концептуальний аналіз способів репрезентації концепту *LIFE*. У статті розглядається питання різноманітності семантичних угруповань, з якими пов'язано вирази розглянутого концепту. Матеріалом для дослідження стали англійські фразеологічні одиниці, отримані методом суцільної вибірки з двомовних і тлумачних словників. Аналіз понятійних характеристик свідчить про те, що у фразеологічних номінаціях концепт *LIFE* маркується позитивно, а з іншого – негативно. Провідним фактором, що визначає оцінне ставлення до феномену «життя», виступає матеріальний аспект: позитивна оцінка концепту *LIFE* пов'язана в основному з матеріальним благополуччям, а негативна – з його відсутністю.

Аналізуючи семантичний зміст фразеологічних номінацій концепту *LIFE* можна виділити такі аспекти «способу життя»: матеріальний, духовно-моральний, соціальний, психологічний, діяльний та часовотривалий.

В англomовній картині світу концепт *LIFE* представлений як якась «речова» сутність, що має фізичні характеристики, як жива істота, воно (життя) піддається емоційному впливу, його можна налякати, піддати мукам, життя мислиться як «ідеальна субстанція», яку можна «вдихнути». Вербалізатори концепту *LIFE* на рівні фразеологічних одиниць концептуалізують життя як вищу цінність. Когнітивно-концептуальний аналіз концепту *LIFE* на рівні ФО, що вербалізують цей концепт, показує яскраво виражені неоднорідні образи, які структурують концепт *LIFE* в англomовній картині світу, що пояснюється наявністю багатьох асоціативних зв'язків концепту з різноманітними образами предметів і явищ.

Тим самим підкреслюється глибинна когнітивна сутність досліджуваного концепту. Концептуальні метафори розкривають його з несподіваного боку, персоніфікують і наділяють «конкретними» фізичними та ціннісними характеристиками.

Ключові слова: фразеологія, мовна картина світу, концепт, когнітивна лінгвістика, мова і мислення.

Постановка проблеми. Дослідження співвідношення мови, мислення і культури, які безпосередньо впливають на мовну картину світу цілого етносу, протягом багатьох десятиліть знаходяться в центрі уваги вчених і досі є актуальними для сучасної науки. Подібним дослідженням присвячені роботи багатьох видатних лінгвістів, таких як В. фон Гумбольдт, Б. Ворф, Е. Сепір і т.д.

М. Мінський називав мову путівником у «соціальній дійсності»: значною мірою люди перебувають під впливом

конкретної мови, яка стала засобом висловлювання в цьому соціумі. Насправді «реальний світ» значною мірою несвідомо будується на основі мовних звичок тієї чи іншої соціальної групи [1, с. 206].

Мова бере безпосередню участь у формуванні мовної картини світу, оскільки, з одного боку, в ньому відбувається формування глибинної мовної картини світу, а з іншого боку, мова сама висловлює картину світу.

Мова служить засобом вербалізації концепту. Незважаючи на те, що вербалізація не є обов'язковою умовою існування концепту, саме мовне втілення служить ключем, який відкриває концепт як одиницю розумової діяльності. Слово є єдиним способом доступу до концептуального знання, через слово ми маємо можливість підключити до розумової діяльності й інші концептуальні ознаки, безпосередньо не названі цим словом. Слово «включає» концепт у нашої свідомості, дає змогу користуватися цим концептом у розумовій діяльності [2, с. 78–79].

У будь-якій мові в мовному побуті народу, поряд зі словами і стійкими поєднаннями слів, використовуються також стійкі словосполучення. Одним із різновидів таких словосполучень є прислів'я і приказки.

Прислів'я та приказки є неймовірно ціннісним джерелом інформації про культуру і менталітет того чи іншого народу. У них знаходять своє відображення приклади свідомості етносу.

Прислів'я та приказки досить стислі за формою, однак, незважаючи на це, містять в собі сукупність знань про зовнішній порядок світобудови і про внутрішній світ людини, а також є певною системою моральних і етичних норм. Вони слугували і служать потужним засобом народної педагогіки. Люди всіх часів передавали їх з покоління в покоління як знаряддя виховання, регулювання відносин між членами суспільства, а самі ж паремії були найважливішою філософією життя. Живучість прислів'їв і приказок пояснюється тим, що вони завжди жваво, коротко, влучно і образно висловлювали вічну істину, тим самим пропонуючи готові рецепти виховання, правила поведінки [3, с. 7].

Буття людини впродовж багатьох століть залишається одним з основних об'єктів пізнання. Осмислення і розуміння людської природи неможливе без звертання до ключових феноменів існування: життя і смерті, діалектика яких досягається через процеси генезису, змінності, нерозривної єдності і внутрішніх протиріч. Питання пізнання категорій життя і смерті як основи екзистенції є одним із ключових у філософії, релігійнознавстві, мистецтві, природничих науках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктом лінгвістичних досліджень неодноразово ставала концептуальна метафора. Так, Н.В. Кабанцева на матеріалі англійської та української мов вивчала семантичні особливості метафори у публіцистиці [4], а О.Д. Макєдонова займалася виявленням механізмів утворення метафоричних моделей у рекламному дискурсі США та аналізом метафоричних схем, репрезентованих лексико-фразеологічними засобами у рекламних текстах [5].

Концепт «життя» також був предметом вивчення. Зокрема, О.О. Близнюк досліджувала лінгвокультурологічний аспект концептів «життя» і «смерть» на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов [6], Н. Новікова вивчала мовне втілення концептуальної діади «життя – смерть» у російській фразеології, пареміології та афористиці [7], С.О. Демідкіна зосередила свою увагу на фразеологізмах, пареміях та афоризмах як засобах об'єктивації концепту «Leben» у німецькій мовній картині світу, досліджувала етнокультурну специфіку експлікації метафоричних образів життя на рівні німецьких *vita*-фразеологізмів, *vita*-паремій та *vita*-афоризмів [8]. Проте праць, присвячених вивченню метафоричних моделей з концептом «життя» в афористиці на матеріалі англійської мови, нами не було виявлено, що й зумовило вибір теми дослідження.

Актуальність роботи визначається загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на дослідження психологічних механізмів, що відбиває особливості етнічної свідомості, риси національного характеру, менталітет народу. Маніфестація концепту LIFE у пареміях відбувається переважно через використання евфемізмів і метафор, що створюються та функціонують завдяки дії психологічного захисту: заперечення, переоцінки, усунення, відчуження, заміщення (З. Фройд, Е. Фромм, К.-Г. Юнг, М. Вебер, Г. Зіммер, І.Я. Березна, Р.М. Грановська, О.Т. Москаленко, В.Ф. Сержантов та ін.). Дослідження зазначеного концепту у паремійному фонді є важливим для розуміння національно-культурної ідентичності кожного народу.

Метою дослідження є виявлення особливостей мовної реалізації концепту LIFE у англійській картині світу. **Об'єктом** дослідження став концепт LIFE у паремійному корпусі англійської мов.

Матеріалом для написання статті стали прислів'я, приказки, загадки, пов'язані із життям, виокремлені шляхом суцільної вибірки зі спеціальних лінгвокультурологічних довідкових джерел, тлумачних словників.

Виклад основного матеріалу. Концепт LIFE як репрезентант універсальних аксіологічних констант неодноразово привертая увагу лінгвістичної спільноти. Аспекти когнітивної організації концепту LIFE, номінації і смислове наповнення, семантичних моделей фразеологічних одиниць, дискурсивного потенціалу концепту у слов'янських, германських і романських мовах порушували О.О. Близнюк [Близнюк, 2008], С.Г. Воркачов [Воркачов, 2011], М.В. Жуйкова [Жуйкова, 1996], І.Б. Іванова [Іванова, 2008], О.С. Колесник [Колесник, 2012], М.В. Кравець [Кравець, 2011], Ж.В. Краснобаєва-Чорна [Краснобаєва-Чорна, 2008], С.М. Толстая [Толстая, 1999; 2012] та інші дослідники [9, с. 137].

З метою дослідження концептів у сучасній лінгвістиці використовується «концептуальний аналіз», який дозволяє вивчити мовну репрезентацію концепту, розкрити найбільш уживані контексти слова-концепту, простежити його розвиток як результат розумової діяльності і його подальше формування в національній свідомості через ці контексти.

За основу когнітивно-концептуального аналізу фразеологічних номінацій концепту LIFE прийнята методика дослідження концепту, представлена в дослідженні З.Д. Попової та І.А. Стерніна «Когнітивна лінгвістика», що базується на принципах семантико-когнітивного аналізу концептів.

На рівні фразеологічних одиниць до дослідження концепту LIFE ми застосовуємо корпусний, описовий і стилістичний аналізи.

Дослідження концепту LIFE на рівні ФО проходило в три етапи:

- 1) аналіз фразеологічних номінацій концепту LIFE, а саме – виявлення фразеологічних одиниць, які репрезентують досліджуваний концепт, і подальший аналіз його понятійних, асоціативно-образних і ціннісних складових;
- 2) інтерпретація фразеологічних номінацій концепту LIFE;
- 3) аналіз метафоричних номінацій і когнітивних метафор, які розкривають асоціативно-образну складову структури концепту LIFE [2].

Підбір мовного матеріалу проводився з використанням елементів корпусного аналізу, методів суцільної вибірки та ідентифікації за словами-ідентифікаторами. В англійській мові поняттєвий елемент аналізованого концепту вербалізується на рівні слова самою ядерною лексею «live» та її дериватами («to live», «living», «lively»).

Завдяки аналізу фразеологічних номінацій концепту LIFE нами виділена група фразеологізмів, які розкривають «спосіб життя», наприклад: *live on one's own (fat)*, *live on one's purchase*, *live within one's income / means*, *live in an ivory tower*, *live under the cat's foot*, *live by your wits* і т. д. [12–14].

Аналіз понятійних характеристик свідчить про те, що у фразеологічних номінаціях концепт LIFE маркується позитивно, а з іншого – негативно. При цьому загальний обсяг виділених ФО дає змогу стверджувати, що провідним фактором, що визначає оцінне ставлення до феномену «життя», виступає матеріальний аспект: позитивна оцінка концепту LIFE пов'язана в основному з матеріальним благополуччям, а негативна – з його відсутністю.

Наступним етапом нашого дослідження є когнітивна інтерпретація фразеологічних номінацій концепту LIFE. Завдяки когнітивній інтерпретації значень ФО були виділені такі ознаки, які структурують концепт LIFE: «щасливе, безтурботне життя» має свій еталон в особі конкретного суб'єкта (*the life of Riley*, *a lord / prince*), має на увазі матеріальне благополуччя (*live high off the hog*, *live above one's income*, *live beyond one's means*, *set someone up for life*, *live off the fat of the land*) [10, с. 94].

Ці ФО фіксують якісну складову концепту LIFE, оскільки відображають ознаку «якості життя». «Щасливе, безтурботне життя» також пов'язане з удачею, безпекою, включає елемент «казки, дива» (*have / lead / live / bear a charmed life*), передбачає зайнятість, активність (*live in the fast lane*, *live up to the hilt*, *high living*, *live it up*).

«Важке життя» пов'язане з труднощами фізичного і емоційно-психологічного характеру (*cat-and-dog life*; *lead a dog's life*, *lead somebody a dog's life*, *anything for a quiet life*), асоціюється з низькою якістю життя, матеріальним недоліком, бідністю (*live in the raw*, *live rough*, *live in a small way*, *low life*, *live from hand to mouth*, *live on air*; *live on nothing*, *live on wind pudding*). Ці вербалізатори концепту LIFE вказують на негативну оцінку.

Аналізуючи семантичний зміст фразеологічних номінацій концепту LIFE можна виділити такі аспекти «способу життя»:

– **«матеріальний»:** забезпечення матеріальних засобів до існування, забезпечення прожитку (live on one's own (fat), live on one's purchase, live within one's income / means, live by your wits, live by one's pen, live off the land);

– **«часова тривалість»:** орієнтованість на минуле, сьогодення (миттєвість) або майбутнє, повсякденність, обов'язкова часова обмеженість життя (live from day to day, live for the moment, be living on borrowed time, live out your life / days, live in the past, late in life, live to fight / see another day);

– **«духовно-моральний»:** законслухняність, шанування моральних принципів (live by a principle / rule), ігнорування «неписаних правил» (live a lie, lead a double life);

– **«діяльний»:** неробство (live in idleness), надмірна активність (live fast, lead a fast life, take one's life in both hands and eat it);

– **«психологічний»:** віддаленість від реального життя (live in a fool's paradise; live in a dream / fantasy / imaginary world; live in a world of your own), замкнутість в способі життя (live within oneself);

– **«соціальний»:** особливості та характеристика сімейного життя (live in sin, live on tally, live under the cat's foot, live like Philemon and Baucis), суспільного життя (live out of / from suitcases) [10, с. 96].

Аналіз зібраного мовного матеріалу свідчить про те, що метафоричні номінації концепту LIFE англійської мови будуються на певних концептуальних метафорах.

Так, у метафорі *«life is a substance»*, життя мислиться як «ідеальна субстанція», яку можна «вдихнути» (put life into something, breath (infuse a) new life into / give new life to, galvanize life into, recall to life) або «випустити» (Gasp out one's life, yield (up) the life).

Життя може бути якимось *«простором»* або *«вмістилищем»*. Метафора «life is a container» закладена в наступних фразеологічних одиницях: be settled in life, be in someone's life, begin (enter) life, bring to life, come to life, galvanize into (to) life, raise to life, depart (from) this life.

У наступних прикладах образне уявлення про життя обігрується через метафору *«life is a being»*. Як жива істота, воно (життя) піддається емоційному впливу, його можна налякати, піддати мукам (bother, harass, nag, plague, worry the life out of somebody, guay the life out of somebody, frighten / scare the life out of someone), замаху (seek somebody's life) [12–14].

Життя можна «задушити» (chock the life out of somebody) або врятувати (escape with life and limb).

В англомовній картині світу концепт LIFE представлений як якась *«речова»* сутність, що має фізичні характеристики, наприклад, розмір: життя представлено як щось «велике, неосяжне»: as large as life, (as) big as life. На можливість вимірювати життя вказують також і міра вимірювання довжини inch: within an inch of your / its life. Життя як якийсь артефакт можна взяти в «долоні»: take one's life in / into one's own hands.

До числа «артефактних» концептуальних метафор відноситься метафора *«life is property»*: життя можна віддати, його можна пожертвувати (Give one's life, lay down one's life), забрати (take somebody's life, take one's life), втратити (lose one's life), або «купити» (give somebody a new lease on life, give something / somebody a new lease of life).

Необхідно підкреслити, що вербалізатори концепту LIFE на рівні фразеологічних одиниць концептуалізують життя як

вищу цінність. Наступні фразеологізми побудовані на концептуальній метафорі «life is value»: as much as one's life is worth, for dear life, hang / hold on (to something / someone) for dear life. За життя відчайдушно борються «flee / fight / ride / run for one's life / for dear life, be fighting for your life», ним ризикують (take one's life in one's hands), його рятують (save one's life), воно є «всім»: be somebody's (whole) life. У цих ФО ціннісна складова структури концепту LIFE висувається на перший план [11, с. 74].

Підсумовуючи, зазначимо, що когнітивно-концептуальний аналіз концепту LIFE на рівні ФО, що вербалізують цей концепт, показує яскраво виражені неоднорідні образи, які структурують концепт LIFE в англомовній картині світу, що пояснюється наявністю багатьох асоціативних зв'язків концепту з різноманітними образами предметів і явищ. Відповідно, підкреслюється глибинна когнітивна сутність досліджуваного концепту. Концептуальні метафори розкривають його з несподіваного боку, персоніфікують і наділяють «конкретними» фізичними та ціннісними характеристиками.

Під час аналізу концепту LIFE також виявлено асоціативно-ціннісний ряд, пов'язаний з добуванням, зароблянням грошей і пов'язує хороше життя з достатком і навпаки. Класифікація концептуальних ознак концепту LIFE, виділених за допомогою аналізу його фразеологічних номінацій доповнюється такими «периферійними» аспектами «Способу життя», як матеріальний, часовий, духовно-моральний, діяльний, психологічний і соціальний.

Перспективою подальшого дослідження є порівняльний аналіз концептів LIFE в англомовній картині світу та концепту ЖИТТЯ в україномовній картині світу. Оскільки, такі концепти належать до багатовимірних ментальних одиниць, що мають широку репрезентативність у національних мовних картинах світу, розкривають самобутність національного семіотичного простору і дозволяють визначити особливості етнічних світоглядних орієнтирів та своєрідність світосприйняття.

Література:

1. Астахова Е.В. Репрезентация фрейма «instruction» в различных видах дискурса. *Языковая картина мира: лингвистический и культурологический аспекты* : мат-лы IV Международной научно-практической конференции, г. Бийск, 16–17 октября 2008 г. Бийск, 2008. С. 206–209.
2. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ : Восток-Запад, 2007. 314 с.
3. Батчулуун Д. Лингвокультурологические и лингводидактические аспекты пословиц. *Языковая картина мира: лингвистический и культурологический аспекты* : мат-лы IV Международной научно-практической конференции, г. Бийск, 16–17 октября 2008 г. Бийск, 2008. С. 7–10.
4. Кабанцева Н. В. Семантична класифікація метафори в публіцистиці на матеріалі англійської та української мов. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 10 (2). С. 92–94.
5. Македонова О. Д. Концептуальна метафора у сучасному рекламному дискурсі США. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 107–109.
6. Близнюк О.О. Концепти «життя» і «смерть»: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.11 – «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Київ, 2008. 20 с.

7. Новикова Н.А. Концептуальная диада «жизнь–смерть» и ее языковое воплощение в русской фразеологии, паремииологии и афористике : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Череповец, 2003. 190 с.
8. Демидкина Е.А. Фразеологизмы, паремии и афоризмы как средство объективации концепта «Leben» в немецкой языковой картине мира : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04. Саратов, 2007. 264 с.
9. Саевич И.Г. Семіотична опозиція ЖИТТЯ – СМЕРТЬ у слов'янських лінгвокультурах. *Концепти і контрасти*. Одеса : видавельський дім «Гельветика», 2017. С. 137–145.
10. Осипова О.Б. Когнитивно-концептуальный анализ репрезентации концепта LIFE во фразеологическом фонде английского языка. *Вестник Челябинского университета. Серия : Филология. Искусствоведение*. 2012. №21 (275). Вып. 68. С. 93–96.
11. Тарасенко В.В. Вербализация концептов «жизнь» и «смерть» в русском и английском языках. *Лингвистика: вопросы теории и методики : сборник научных и научно-методических статей* / под общ ред И.В. Крисановой. Комсомольск-на-Амуре : Издательство АмГПУ, 2008. С. 72–79.
12. The Oxford Dictionary of Phrase, Saying, and Quotation / E. Knowles. Oxford University Press, 1998. 694 p.
13. The Oxford Thesaurus: an A–Z Dictionary of Synonyms / L. Urdang. Oxford : Clarendon Press, 1991. 1042 p.
14. The Penguin Dictionary of Proverbs /R. Fergusson. 2nd ed. England : Penguin Books, 2000.

Push O., Hasiuk N. Concept Life in the English language world

The article is devoted to the study of English-language aphorisms and aphoristic expressions as the dominant means of verbalizing the phenomenon of LIFE in the English-language picture of the world. This article presents a cognitive-conceptual analysis of the ways in which the LIFE concept is represented. The article deals with the issue of the diversity

of semantic groups, with which the expressions of the concept under consideration are related. The material for the study became English phraseological units, obtained by a continuous sample of bilingual and explanatory dictionaries. The analysis of conceptual characteristics suggests that in the phraseological nominations the concept LIFE is marked positively, and on the other hand it is negative. The leading factor determining the estimated attitude to the phenomenon of “life” is the material aspect: the positive assessment of the LIFE concept is mainly due to material well-being, and the negative – with its absence.

Analyzing the semantic content of the phraseological nominations of the LIFE concept, one can distinguish the following aspects of the “way of life”: material, spiritual, moral, social, psychological, active, and time-consuming. In the English-language picture of the world, the LIFE concept is presented as a kind of “real” entity that has physical characteristics, as a living being, it (life) is subjected to emotional influence, it can be frightened, tormented, life is conceived as an “ideal substance” that you can “breathe in”. The LIFE concept converts at the level of phraseological units conceptualize life as a supreme value. The cognitive-conceptual analysis of the concept of LIFE at the level of the phraseological units that verbalizes this concept, shows vividly expressed inhomogeneous images that structure the concept of LIFE in the English-language picture of the world, due to the presence of many associative relationships of the concept with various images of objects and phenomena.

Thus, the deep cognitive essence of the investigated concept is emphasized. Conceptual metaphors reveal it from the unexpected side, personalize and give “concrete” physical and value characteristics.

Key words: phraseology, language picture of the world, concept, cognitive linguistics, language and thinking.